

Janina Kostkiewicz
Milan Krankus
Ivan Podmanický
Mária Potočárová

Wychowanie – rodzina – społeczny rozwój osoby

Studia ze spotkań krakowsko-bratysławskich

Výchova – rodina – sociálny rozvoj osoby

Štúdie zo stretnutí krakowsko-bratislavských

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

**Wychowanie – rodzina –
społeczny rozwój osoby**

Studia ze spotkań krakowsko-bratysławskich

**Výchova – rodina –
sociálny rozvoj osoby**

Štúdie zo stretnutí krakowsko-bratislavských

Janina Kostkiewicz
Milan Krankus
Ivan Podmanický
Mária Potočárová

Wychowanie – rodzina – społeczny rozwój osoby

Studia ze spotkań krakowsko-bratystawskich

Výchova – rodina – sociálny rozvoj osoby

Štúdie zo stretnutí krakowsko-bratislavských

RECENZENT

dr hab. Michel Henri Kowalewicz, prof. UJ, Centrum Badań nad Historią Idei UJ

PROJEKT OKŁADKI

Pracownia Register

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński ze środków Instytutu Pedagogiki

© Copyright by Janina Kostkiewicz, Milan Krankus, Ivan Podmanický, Mária Potočárová
& Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Wydanie I, Kraków 2015
All rights reserved

Niniejszy utwór ani żaden jego fragment nie może być reprodukowany, przetwarzany i rozpowszechniany w jakikolwiek sposób za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych oraz nie może być przechowywany w żadnym systemie informatycznym bez uprzedniej pisemnej zgody Wydawcy.

ISBN 978-83-233-3999-1

www.wuj.pl

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-663-23-80, tel./fax 12-663-23-83
Dystrybucja: tel. 12-631-01-97, tel./fax 12-631-01-98
tel. kom. 506-006-674, e-mail: sprzedaz@wuj.pl
Konto: PEKAO SA, nr 80 1240 4722 1111 0000 4856 3325

SPIS TREŠCI

Wstęp (Janina Kostkiewicz).....	7
RECEPCIA EURÓPSKEHO PEDAGOGICKÉHO MYSLENIA V SLOVENSKEJ PEDAGOGIKE A ŠKOLE V ROKOCH 1918–1938 (Milan Krankus).....	
1. Podmienky rozvoja pedagogiky na Slovensku po r. 1918.....	11
2. Diskusia o vedeckom charaktere pedagogiky.....	13
3. Prenikanie myšlienok modernej pedagogiky na Slovensko	14
4. Recepcia myšlienok modernej pedagogiky v pedagogických časopisoch...	24
5. V. Příhoda a reformné hnutie na Slovensku	26
6. Reformné pedagogické hnutie na Slovensku	29
7. Recepcia globálnej metódy a celostného vyučovania	31
8. Problematika výchovy v demokracii a totalite	34
9. Prístupy k zahraničnej pedagogike a jej recepcia na Slovensku po r. 1938	35
10. Záver	36
Citovaná literatúra	37
VÝCHODISKÁ RODINNEJ PEDAGOGIKY Z POHLADU KULTÚRNEJ HISTÓRIE A Z KONTEXTU VÝVINU PEDAGOGICKÉHO MYSLENIA (Mária Potočárová)	
Úvod	41
1. Prierezová analýza podôb rodiny a rodinnej výchovy – od antiky po modernu, postmodernu a súčasnosť. Odkaz na históriu, kultúrnu antropológiu, a na niektoré smery filozofie výchovy (Náčrt všeobecných východísk).....	41
2. Obdobie stredoveku	51
3. Rodinná pedagogika na Slovensku – v reflexii novodobej histórie po súčasnosť	67
Citovaná literatúra	85

PEDAGOGIA RODZINY W POLSCE (1918–1939) – KONCEPCJA I JEJ KONTEKSTY TWORZONE W KULTURZE KATOLICKIEJ (Janina Kostkiewicz).....		89
Wprowadzenie		89
1. Z rozważań nad pojęciem i znaczeniem rodziny.....		90
2. Tomistyczne i personalistyczne podstawy wychowania w rodzinie.....		93
3. Zewnętrzne wsparcie wychowawcze dla powstania i rozwoju rodziny		98
4. Wychowanie w rodzinie – wewnętrzne relacje wychowawcze.....		105
5. Dziecko nienarodzone i jego prawo do życia		111
6. Aspekty prawa rodzinnego i jego reforma w propozycjach i opinii prawników katolickich.....		112
Podsumowanie		115
Bibliografia		117
TRADYCJA USPOŁECZNIENIA W WYCHOWANIU PERSONALISTYCZNYM O ORIENTACJI SPOŁECZNEJ WE WSPÓŁCZESNEJ EDUKACJI SŁOWACKIEJ. USPOŁECZNIENIE JAKO DROGA CZŁOWIEKA KU CZŁOWIEKOWI (Ivan Podmanický).....		123
Wprowadzenie		123
1. Humanistyczne koncepcje (ujęcia, tendencje) wychowania na Słowacji		126
2. Uspołecznienie w edukacji szkolnej Republiki Słowackiej – wychowanie personalistyczne o orientacji społecznej.....		129
3. Zachowania prospołeczne a wychowanie etyczne		132
Zakończenie		136
Bibliografia		137

WSTĘP

Współpraca i wymiana międzynarodowa jest wartością będącą nie tylko wynikiem i wyrazem wolności nauki, lecz także innej właściwej jej cechy, którą jest potrzeba upowszechniania stanu rozwoju rozmaitych obszarów wiedzy. Potrzeba taka odczuwana jest w różnych dziedzinach nauki i w różnych miejscach świata.

Uniwersytet w Bratysławie jest dla polskich pedagogów miejscem niezbyt odległym geograficznie, ale bywa, że odległym w kwestii znajomości kierunków badań naukowych tam prowadzonych zarówno współcześnie, jak i we wcześniejszych okresach ich historii. Dotyczy to także pedagogiki i jej rozwoju w tamtym środowisku. Jak się okazało, podobnie odległe dla bratysławskich pedagogów są dokonania polskiej pedagogiki.

Refleksje idące w tym kierunku towarzyszyły trzem spotkaniom naukowym, jakie miały miejsce w latach 2014 i 2015 w Krakowie i Bratysławie. Pierwsze z nich odbyło się w Zakładzie Pedagogiki Szkoły Wyższej i Polskiej Myśli Pedagogicznej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego 31 marca 2014 roku z udziałem profesor Márii Potočárovej i pracowników Zakładu. Podjęto tu decyzje o kontynuacji spotkań i wymianie (popularyzacji) badań pedagogicznych prowadzonych w obu Uniwersytetach. Drugie ze spotkań odbyło się 24 września 2014 roku w Katedrze Pedagogiki Uniwersytetu Komeńskiego [Katedra pedagogiky FFUK, Komenského Univerzity, Bratislava (Faculty of Philosophy, Comenius University in Bratislava), ul. Gondova 2, Bratislava]. Jego inicjatorką i organizatorką była prof. Mária Potočárová z Katedry Pedagogiki tegoż Wydziału. Spotkanie to było rodzajem kameralnego, około dwudziestoosobowego seminarium z udziałem pedagogów słowackich, węgierskich (dr hab. Edit Bodonyi) i polskich (prof. dr hab. Janina Kostkiewicz, dr Dominika Jagielska). Inicjatywę przybliżenia stanu rozwoju wybranych obszarów pedagogiki środowiskom swoich współpracowników podjęli ze strony słowackiej profesorowie Mária Potočárová i Milan Krankus z Katedry Pedagogiki na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu im. Komeńskiego w Bratysławie oraz Ivan Podmanický z Uniwersytetu w Trnawie. Spotkaniu naszemu, jak wspomniałam wyżej, towarzyszyło pytanie o rozwój pedagogiki – obecny oraz warunkowany kulturowo i historycznie stan tego rozwoju w Polsce i na Słowacji. Trzecie spotkanie odbyło się 13 i 14 maja 2015 roku w Zakładzie Pedagogiki Szkoły Wyższej i Polskiej

Myśli Pedagogicznej UJ. Było to spotkanie w ramach współpracy dwustronnej w zakresie pedagogiki między Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie i Uniwersytetem im. Komeńskiego w Bratysławie. Wzięli w nim udział pracownicy Zakładu i prof. Mária Potočárová. Spotkanie miało charakter roboczy, poświęcone było ostatecznym ustaleniom redakcyjnym dotyczącym dwóch monografii, w których chcieliśmy zapisać częściowo już prezentowane i w różnych zakresach uprzyjętniane obu środowiskom wyniki badań pedagogów biorących udział w spotkaniach. Zamiarem naszym była także popularyzacja badań pedagogów uniwersytetu bratysławskiego w Krakowie, a prac pedagogów krakowskich w Bratysławie.

Już pierwsze próby prezentacji wyników badań uczestników spotkań wydołyby problem heterogeniczności nie tylko językowej, lecz także tematycznej wraz z odmiennością perspektywy historycznej obecnej w pracach przyszłych autorów wspólnych monografii. Owa heterogeniczność okazała się istotną przeszkodą w znalezieniu wspólnego zagadnienia, które można by poddać głębszej eksploracji. Z drugiej strony wymiana doświadczeń była na tyle owocna, że nie można było pomijać jej faktu i aspektów poznawczych istotnych dla obu stron. Jak zauważył recenzent pracy dr hab. Michel H. Kowalewicz prof. UJ: „Będzie to (...) jedna z pierwszych prób konfrontacji rozwiązań pedagogicznych w kontekście Europy Środkowo-Wschodniej”. Publikacje te – jak dalej napisał Recenzent – mogą wyznaczać „cezurę w historii wspólnie podejmowanych badań nie tylko historycznych przez pedagogów polskich i słowackich”.

Pierwsza z zapowiedzianych wyżej książek ma za zadanie przybliżyć wybrane obszary rozwoju polskiej pedagogiki pedagogom słowackim. Monografia ta, zgodnie z przyjętymi ustaleniami, zostanie opublikowana w Wydawnictwie Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie jesienią 2015 roku: 30 maja 2015 roku przesłałam na ręce prof. Márii Potočárovej elektroniczną wersję książki zatytułowanej *Szkice z pedagogiki 20-lecia międzywojennego* [*Sketches of pedagogy from the interwar period*] – jej autorami są Marián Cipár, Dominika Jagielska, Janina Kostkiewicz (uczestnicy spotkań) oraz Krystyna Ablewicz, która przyjęła moje zaproszenie dołączenia do współpracujących. Obydwie prace powstały na tej samej zasadzie opierającej się na składzie osobowym badaczy: trzech autorów obcych (polskich w Bratysławie, słowackich w Krakowie) i jeden związany z krakowskim lub bratysławskim uniwersyte-tem – przyjęliśmy ją celowo ze względów organizacyjnych.

Historyczność wybranych zagadnień opracowanych dla monografii mającej się ukazać w Bratysławie zawierała się w okresie 1918–1939. W niniejszej pracy nie udało się wybrać wspólnego dla wszystkich autorów okresu dziejów pedagogiki w obu krajach, głównie ze względu na odmiennosc ich zainteresowań i obszarów badawczych.

Studia o rozwoju wybranych problemów pedagogiki proponowane Czytelnikowi w tej książce mają zarówno historyczny, jak i współczesny charakter. Dotyczą istotnych faktów z historii wiedzy o wychowaniu na Słowacji i w Polsce. Zdominowały je problematyka recepcji kierunków rozwoju pedagogiki słowackiej w latach 1918–1938 (M. Krankus), rozwój pedagogiki rodziny w Polsce i na Słowacji (M. Potočárová, J. Kostkiewicz) oraz kierunki humanistycznego, personalistycznego nurtu rozwoju społecznienia uczniów w systemie oświatowym Słowacji (I. Podmanický). Uprzystępniane w kolejnych szkicach fakty i refleksje poszczególnych autorów z jednej strony świadczą o prężności rozwoju myślenia humanistycznego i społecznego w obu krajach, z drugiej zaś pokazują międzynarodową wspólnotę dyskursu pedagogicznego w Europie. Jak się bowiem okazuje, wiele inspiracji – w kwestii kierunków rozwoju pedagogiki w obu krajach – jest wspólnych. Do ich śledzenia, odkrywania, porównywania autorzy zapraszają wszystkich zainteresowanych. Pozostajemy z nadzieją, że dwujęzyczność pracy (ze względu na powszechne rozumienie języka naszych południowych sąsiadów) nie będzie przeszkodą dla potencjalnych jej odbiorców.

Pragnę w tym miejscu podziękować wszystkim autorom za współpracę. Profesorowie Mária Potočárová, Milan Krankus i Ivan Podmanický przesłali do mnie swoje teksty, ufając, że będą w godny sposób uprzystępnione polskiemu Czytelnikowi w zaproponowanych językach – słowackim lub polskim, co niniejszym staram się czynić za pośrednictwem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Za recenzję książki dziękuję dr. hab. Michelowi H. Kowalewiczowi prof. UJ. Jej wnikliwe przygotowanie pozwoliło na podniesienie walorów merytorycznych i edytorskich pracy.

Janina Kostkiewicz

Kraków, 30 czerwca 2015 roku

RECEPCIA EURÓPSKEHO PEDAGOGICKÉHO MYSLENIA V SLOVENSKEJ PEDAGOGIKE A ŠKOLE V ROKOCH 1918–1938

(Milan Krankus)

1. Podmienky rozvoja pedagogiky na Slovensku po r. 1918

Ak chceme pochopiť situáciu v slovenskej pedagogike v r. 1918–1938 musíme sa stručne vrátiť do obdobia pred vznikom Československej republiky, teda do posledných desaťročí rakúsko-uhorskej monarchie. Túto situáciu veľmi výstižne charakterizuje J. Čečetka, podľa ktorého „v slovenskej pedagogike pred vznikom republiky československej dalo sa venovať veľmi málo pozornosti novým prúdom pedagogickým, novým poznatkom psychologickým, výskumu dieťaťa a využitiu jeho výsledkov vo výchove; zotrvalo sa zväčša v oficiálnom herbartizme, v jeho didaktickom prakticisme“ (Čečetka, 1955, s. 147).

Informácie o škole a pedagogike vo svete prinášali hlavne pedagogické a učiteľské časopisy, avšak tieto boli bez vplyvu na budovanie pedagogiky na vedeckých základoch. V radoch učiteľov a kultúrnych pracovníkov boli koncom 19. st. známe myšlienky J.J. Rousseaua, J.H. Pestalozziho, L.N. Tolstojaja, Ch. Spencera a iných, hlavne nemeckých pedagógov, ale ich myšlienkový odkaz sa hlbšie nerozvíjal ani nerealizoval v praxi. V prvých desaťročiach 20. storočia sa na Slovensku čítali a boli známe aj práce českých pedagógov a psychológov F. Krejčího, J. Úlehlu, Fr. Drtinu, O. Kádnera a ďalších.

V prvých rokoch novej republiky, ktorá vznikla z dvoch národov – Čechov a Slovákov bývalého Uhorska, však boli v centre pozornosti slovenských učiteľov iné než teoretické problémy pedagogiky. Riešili sa hlavne existenčné problémy, budovanie nového školského systému, zákonodarstvo a problémy praktické, metodické a didaktické. Situácia nebola najlepšia ešte koncom dvadsiaty rokov, o čom svedčí konštatovanie o „smutnom stave“ v oblasti tvorby pedagogickej literatúry (Janoušek, 1927/1928, s. 159).

Problémy budovania školstva teda utlmili do istej miery prácu v oblasti teoretickej pedagogiky. Píšu sa učebnice a metodické materiály, rieši sa problém formovania československého presvedčenia, v súlade so zmenou cieľa výchovy, ktorý má byť slobodný občan s pravým republikánskym zmyslaním a učiteľ, ktorý pôsobí v duchu ideí československej republiky. Hoci sa objavovali aj články psychologické a pedagogicko-psychologické mali skôr praktický a skúsenostný charakter. Celkovo teda dominuje v slovenskej pedagogike v prvom desaťročí republiky receptívnosť nad samostatnou tvorivou činnosťou a schopnosťou hlbšej analýzy problémov.

Hneď v úvode musíme poukázať na niekoľko špecifických okolností, za ktorých prebiehal vývin pedagogiky na Slovensku po r. 1918. V prvom rade musíme konštatovať neexistenciu pedagogiky ako vedeckej disciplíny, vrátane výučby pedagogiky na inštitucionálnom základe, ktorá začala až prednáškami českých profesorov na Filozofickej fakulte Komenského univerzity v pedagogickom seminári. Po druhé musíme konštatovať, že v dôsledku nerozvinutého slovenského vedeckého a kultúrneho života, aj v oblasti pedagogiky a školstva boli nositeľmi nových ideí, poznatkov a organizovania života škôl predovšetkým českí profesori a učitelia, ktorí takto pomáhali obnoveniu slovenskej školy a rozvíjaniu pedagogického myslenia. Po tretie musíme zdôrazniť, že vzhľadom na podmienky sa aj diskusie v oblasti pedagogiky na Slovensku vyvíjali pod vplyvom českej odbornej literatúry, a informácie o pedagogike prichádzali sprostredkované, v prvom rade prostredníctvom prác vydaných v Čechách a článkov v českej pedagogickej tlači. Môžeme teda hovoriť o pedagogike na Slovensku, nie o slovenskej pedagogike, a zaradíme do nej všetky osobnosti, ktoré žili, pôsobili alebo publikovali na Slovensku, a to bez ohľadu na národnosť, pretože Česi a Slováci žili v jednom štáte, ktorý sa riadil ideou čechoslovakizmu, teda myšlienkou jedného československého národa.

A nakoniec musíme zdôrazniť skutočnosť, že problematika pedagogiky ako vednej disciplíny ako aj výchovy a vzdelávania, ich podstaty a zmyslu je v tejto dobe neoddeliteľne spojená s priebehom a obsahom diskusií vo filozofii a psychológii. Tieto tri disciplíny neboli tak ostro oddelené ako v súčasnosti a prechod medzi nimi bol plynulý a vzájomne obohacujúci. Filozofi sa vyjadrovali k otázkam psychológie a pedagogiky, psychológovia prechádzali do roviny filozofickej a pedagogickej. Tento jav podporovala už sama skutočnosť, že psychológia sa študovala v rámci širšieho filozofického základu spolu s pedagogikou.

2. Diskusia o vedeckom charaktere pedagogiky

Nové podmienky a rozvoj vedeckého a kultúrneho života po prvej sv. vojne v Európe a vo svete priniesli so sebou nové filozofické, psychologické a pedagogické teórie a koncepcie, ktoré postupne špecifickým spôsobom prenikali aj do slovenského prostredia. Už v prvom desaťročí novej republiky vychádzajú v Čechách aj na Slovensku knihy a články v pedagogických časopisoch, ktoré informujú o nových ideách a zmenách v pedagogickom myslení. Na Prvom zjazde čs. učiteľov v Prahe r. 1920 boli okrem riešenia naliehavých problémov školy a učiteľov v novom štáte (platy, vzdelávanie učiteľov, skúšky, zákony, reforma školského systému) vytýčené aj celkové tendencie orientácie pedagogiky na najbližšie roky – jednotná škola, laická morálka, poštátne školstvo, kultúrny a školský program pre novú demokratickú spoločnosť. V pedagogickej sekcii sa diskutovalo o ideáloch a cieľoch výchovy v demokratickej škole a zdôrazňuje sa ideál slobodnej školy, práv dieťaťa, odmietaný je „krajný individualizmus v školstve a výchove vôbec“ (Čálek, Kádner, 1921, s. 13). Zjazd pripomína európske snahy, v ktorých má nezastupiteľnú úlohu psychologické hľadisko. Požaduje sa štúdium dieťaťa, rešpektovanie jeho záujmov, výchova životom a prácou. Doterajšia neživotná teoretická škola musí byť nahradená školou pracovnou (s. 274). Požiadavky na život, priamu skúsenosť, rozvoj vôlea schopností a rozvoj poznávacej činnosti ukazujú, že v ich pozadí sú myšlienky modernej európskej pedagogiky a praxe.

Celé obdobie vývinu pedagogiky na Slovensku možno rozdeliť na tri obdobia – do r. 1920, od r. 1920 do r. 1928, keď dochádza k rozvoju pedagogického myslenia na vedeckej úrovni, a od r. 1928 do r. 1938, kedy dominuje problematika reformných škôl a diskusie o vedeckom charaktere pedagogiky a širšia recepcia západných ideí, a v závere existencie republiky aj orientácie slovenskej pedagogiky a školy smerom k nacionalizmu, kresťanstvu a odmietaniu všetkých zahraničných vplyvov a pedagogických koncepcií a doterajšieho modelu školy a školského vzdelávania, ktoré vyústilo do totalitného modelu školy a výchovy a Slovenskom štáte po r. 1939.

Všimnime si najprv celkovú situáciu vo filozofickom, psychologickom a pedagogickom myslení vo svete v 20. rokoch a ich vplyv na formovanie sa pedagogiky ako vedy v pomeroch medzivojnovej Československej republiky.

Určujúcim metodologickým kritériom v diskusii o metodológii humanitných vied, ktorá sa rozvinula v druhej polovici 19. st. v Nemecku pod vplyvom dominácie pozitivistického myslenia bolo rozdelenie vied pochádzajúce od W. Diltheya na prírodné vedy a duchovné vedy (Geisteswissenschaften), v rámci ktorého sa vyčlenili ako dve hlavné línie scientisticko-pozitivistická a duchovedná (antropologická, kultúrna) orientácia. Chápanie odlišnosti

týchto dvoch orientácií vedeckého myslenia sa koncom 19. storočia prenieslo aj do ostatných humanitných vied a v psychológii a pedagogike sa stalo dôvodom základného rozporu medzi empirickou, prírodovednou, pozitivistickou a normativistickou, kultúrnou a hodnotovou metodológiou, ktorý sa preniesol aj so našich podmienok.

Základné rozdvojenie vedeckého prístupu na pozitivismus a idealizmus, viedlo k rozdvojeniu pedagogickej orientácie na tzv. prírodovednú a duchovnú a k diskusii o vedeckom charaktere pedagogiky, ku ktorej došlo aj medzi teoretikmi pedagogiky v Čechách a na Slovensku, v podobe sporu medzi prívržencami pozitivistickej, prírodovednej, empirickej a duchovnej, na širšom kultúrnom základe založenej pedagogiky.

Pri hodnotení pozitivismu a tzv. prírodovednej orientácie v pedagogike prevládal v rokoch po prvej sv. vojne názor, že predstavujú prínos pre riešenie problémov výchovy a vzdelávania, napomáhajú zvedčeniu pedagogiky zavádzaním exaktných a experimentálnych metód modernej vedy, čím ju zbavuje zbytočnej metafyziky a filozofických špekulácií a stavia ju na pevnú pôdu reality. Pozitivisti chceli postaviť pedagogiku na psychológii, biológii, sociológii, reálnych poznatkoch o človeku a dieťati a tým jej dať vedecký charakter. Zvedčenie pedagogiku teda znamenalo obohatiť ju modernými poznatkami zo psychologickej a pedagogickej praxe, empirickým výskumom, štatistickým spracovaním výsledkov, poradenstvom a testovaním, ktoré musia byť základom vedeckej práce aj v pedagogike.

Už koncom 20. rokov sa V. Příhoda stáva hlavným predstaviteľom empirického prístupu. V pedagogike sa predstavitelia reformnej pedagogiky a tzv. psychotechnici dostávajú do ostrých diskusií s predstaviteľmi a zástancami tzv. filozofickej pedagogiky (E. Rádl, J. Hendrich, J. Tvrđý, J. Uher, S. Hessen a i.), ktorí síce oceňujú význam a hodnotu experimentálnych metód a empirických skúseností, poukazujú však na obmedzenia tejto orientácie z hľadiska neexistencie cieľovej, hodnotovej a personálnej stránky vo výchove.

3. Prenikanie myšlienok modernej pedagogiky na Slovensko

V prvých rokoch po vzniku republiky to boli predovšetkým práce O. Kádnera a O. Chlupa, ktoré plnili úlohu informačného zdroja pre prípravu budúcich učiteľov v pedagogických seminároch a prinášali značné množstvo informácií o dejinách pedagogiky a vývine pedagogického myslenia vo svete. Práce O. Chlupa zároveň odrážajú zmeny, ku ktorým dochádza pod vplyvom moderných pedagogických ideí v českom a slovenskom prostredí.

O. Chlup pôsobil na univerzite v Bratislave v r. 1923–1927, kde viedol pedagogický seminár pre prípravu stredoškolských profesorov, ale aj prednášal pre učiteľskú verejnosť a publikoval v slovenských pedagogických a učiteľských časopisoch. Možno ho považovať za zakladateľa vedného odboru pedagogika na Slovensku. Jeho hlavný význam pre rozvoj pedagogiky na Slovensku spočíval v jeho prednáškovej činnosti, kde zaznamenával poslucháčov s najnovšími poznatkami v oblasti pedagogiky a psychológie vo svete a tým napomáhal zvyšovaniu úrovne pedagogického myslenia a odbornej prípravy učiteľov.

Spočiatku sa zaujímal o pozitívizmus a experimentálnu pedagogiku, vychádzajúc z českej pedagogickej tradície 19. storočia. Pedagogika vstupuje podľa neho do pozitívneho štádia. Biológia, sociológia, psychológia majú priniesť jej zvedčenie. Konštatuje, že „otázky výchovy nemajú už byť predmetom diskusií náhodných a vedecky nepodložených, lež vážnosť problémov vynucuje si vedecký spôsob myslenia. S vývojom experimentálnej psychológie boli uvedené do pedagogiky pokusné metódy psychologické, slúžiace tiež riešeniu problémov pedagogických“ (Chlup, 1926, s. 147). Vývoj pedagogických ideí podľa neho ukazuje celkom zrejme, že sa pociťuje potreba, aby problémy výchovy vyučovania boli ktorá riešené metódou obvyklou v jednotlivých exaktných vedách. Podľa O. Chlupa do pedagogiky preniká metóda indukčná, empirická, pokusná a exaktná, individuálna tvorivá práca, samočinnosť a slobodný prejav. V 20. rokoch sa stal prívržencom myšlienok hnutia Nových škôl a neskôr zaujal kritický postoj k Príhodovým reformným návrhom, a jeho príklonu k americkému behaviorizmu a prevahe kvantitatívnych metód.

Modernú orientáciu O. Chlupa vidieť z tém jeho prednášok v pedagogickom seminári v Bratislave, ktorých obsahom boli školské reformy, pedopatológia, psychológia citov a vôle, stredoškolská didaktika, pokusná pedagogika, experimentálna pedagogika, najnovšie pedagogické teórie a analýzy diel E. Claparéda a E.L. Thorndika. Oceňuje snahu o exaktnosť a empiriu v novej pedagogike, pozorovanie dieťaťa a výskum žiaka ako psychofyzickej jednoty, chápanej evolučne, a zreteľ k individualite žiaka. V práci *O novú výchovu* rozlišuje biologickú pedagogiku, psycho-pokusné metódy psychologické (experimentálna pedagogika a pedagogická psychológia a Hnutie Nových škôl (E. Claparéde, A. Ferrière, P. Bovet, O. Decroly). Pedagogika podľa neho „je svojim predmetom veda duchovná“, ale nebráni sa diskusií s V. Príhodom o možnostiach prijímania metód bádania z prírodných vied. Ako vedu ju treba vymedziť v jej vzťahu k iným vedným odborom.

Filozofia, noetika, logika a etika majú pre pedagogiku význam normatívny, teologický, čím sa chce povedať, že v nich pedagogika hľadá smernice pre ciele teo-

retické a praktické. Predmetne je však pedagogika najbližšie psychológii, pretože z nej čerpá poznatky, ktoré by mohli mať význam pre metódy výchovy a vyučovania (Chlup, 1933, s. 54).

Rozlišuje preto pedagogiku normatívnu na stanovenie cieľa, ideálu výchovy a pedagogiku zisťujúcu zameranú na „stanovenie skutočných okolností, za ktorých sa odohrávajú javy a pochody výchovy“ (s. 16). „Všetky tieto úvahy o stanovení cieľa by boli márne, keby sme zanedbávali vedecky zisťovať individuálne a kolektívne podmienky“ (s. 17).

Za predstaviteľa prírodovedne, pozitivisticky orientovanej pedagogiky v prvých rokoch po vzniku ČSR môžeme považovať J. Hronca. Vo svojich prácach *Vyučovanie a vyučovacia osobnosť* (1923) a *Učiteľova osobnosť* (1926) sa ako jeden z prvých pokúsil založiť pedagogiku na experimentálnej psychológii, fyziológii a biológii. Chápanie osobnosti učiteľa a žiaka a obsahu vzdelávania má podľa neho vychádzať z prírodných vied, zákonov prírody, ktoré sa na nich vzťahujú a zákonitostí duševného života, ktoré v subjekte prebiehajú. V pedagogike odporúča pracovať ako v matematike t.j. vychádzať z pevných axiém, pozitívnych zákonov a matematických metód. Je presvedčený že „pedagogika ako veda patrí do prírodovedy“ (Hronec, 1926, s. 6). Na označenie učiteľa používa pojem vyučujúca sila. Pokúša sa dokonca o matematické vyjadrenie vyučovacieho vzťahu, výsledku vyučovania, a popis učiteľovej osobnosti na základe prírodovedných zákonov (učiteľ ako potenciálna energia, ktorá sa chce zmeniť na aktívnu). Toto silne redukcionistické hľadisko síce nemožno považovať za východisko pre budovanie pedagogiky ako vedy, napriek tomu ho môžeme považovať za prínos k diskusi o vznikajúcej vedeckej pedagogike na Slovensku. Jeho práce boli v počiatočnom období prvej republiky dlhšiu dobu jediné pedagogické práce teoretického charakteru.

Postaviť pedagogiku na vedecký základ sa usiluje aj K. Král, ktorý vo svojej práci analyzuje sociologické základy pedagogiky a možnosti založiť pedagogiku na sociológii (Král, 1926).

Ako kuriozitu možno uviesť práce V. Stuchlíka, ktoré spomíname len kvôli úplnosti, lebo okrem diskusie a kritiky (J. Čečetka, J. Hendrich) nemali jeho myšlienky takmer žiadny vplyv na rozvoj pedagogického myslenia na Slovensku. V. Stuchlík je autor radikálnej školskej reformy pod názvom „Za novú školu a pedagogiku“. Pedagogiku považuje za špeciálnu vedu sociologickú, ktorej je nadradená biológia a sociológia a ktorá predpokladá psychológiu. Je proti pozitivistickej etike. Jeho chápanie vývinu duševného života kultúrneho človeka (stupeň animálny, kultúrny a ideový) je však úplne nmoderné a poznačené iracionalizmom. „Čo sa doteraz vydávalo za vedeckú pedagogiku bola pedagogika filozofická“ (Stuchlík, 1935, s. 3). Chce, aby sa

pedagogika zmenila z abstraktnej vedy na konkrétnu, kde bude rozhodovať len presné pozorovanie ex post a logické spracovanie a pre špekulácie akéhokoľvek druhu tu nebude miesto. Hlásí sa k pozitivizmu, ale neuznáva žiadny filozofický smer. Vychádza z prirodzenej výchovy, žiada aktívnu účasť žiaka na výchovnom procese založenú na uvedomení si potreby vlastnej osobnosti, výchovné ciele zodpovedajúce duševnej vyspelosti žiaka a emocionálny vzťah učiteľa k učebnej látke, ktorý sa cez prežívanie učiteľa prenáša aj na žiaka a jeho osvojovanie hodnôt a stotožnenie sa s nimi. Myšlienkou prirodzenej výchovy sa do určitej miery blíži voľnej škole L.N. Tolstého.

R. 1928 vznikol v Bratislave Psychotechnický ústav, ktorého pracovníci sa v rámci svojej výskumnej činnosti venovali aj problematike, ktorá súvisela so školstvom a pedagogikou, ako bolo zisťovanie duševných vlôh pre správnu voľbu školy, ťažkosti v učení a vo výchove, školské poradenstvo, diagnostika, školské hodnotenie, meranie inteligencie a ďalšie. Prispievali tak k rozvoju experimentálnej pedagogiky a pedológie.

Z pracovníkov Psychotechnického ústavu môžeme uviesť A. Jurovského ako jedného z prvých slovenských psychológov, ktorý sa venoval aj problematike výchovy a vzdelávania, osobnosti dieťaťa a jeho vývinu, predovšetkým v prácach *Psychologické základy výchovy* (1933) a *Utváranie osobnosti dieťaťa* (1939), kde žiada postaviť výchovu na pevnejšie pedagogické základy prostredníctvom modernej psychológie a v štúdiách v „Pedagogickom zborníku“. Venoval sa práci s mládežou a aplikácii psychológie vo výchove a vzdelávaní. V chápaní dieťaťa zastáva celostný prístup, proti elementovej psychológii chápanie jednotlivých stránok osobnosti v celku a vo vývine.

Ako konštatuje J. Uher „pozornosť venovaná psychológii dieťaťa a mládeže a ich duševnému vývinu v 30. rokoch viedla k značnému pokroku v oblasti detskej, pedagogickej a vývinovej psychológie, kedy sa aj na Slovensku udomácňujú mená ako Thorndike, Claparède, Binet, Stern, Bühler, Bühlerová, Piaget a iní“ (Uher, 1935, s. 186–187).

V polovici 30. rokov významným spôsobom inklinoval k problematike výchovy a vzdelávania ďalší pracovník Psychotechnického ústavu J. Čečetka. Publikuje psychologické aj pedagogické práce, štúdie a recenzie, píše o smeroch v psychológii a pedagogike, o poradenstve, diagnostike a testovaní na školách, psychopatológii, sociálnych a psychologických otázkach výchovy.

Jednou z jeho prvých prác zameraných na problémy výchovy a pedagogiky je dielo *Pedagogika a adlerovská individuálna psychológia*. Čečetka v tejto práci rozoznáva prírodovedne orientovanú, objektivizujúcu a duchovedne orientovanú psychológiu, „ktorá sa usiluje viac vyhovieť obecnému náhľadu na podstatu a zmysel ľudského života“ (Čečetka, 1936b, s. 6). Hoci oceňuje význam individuálnej psychológie, považuje ju za subjektivizujúcu duchovedne orientovanú smer v psychológii (s. 8), ktorý zdôrazňuje „stránku citovú,

vôľovú a finálnu zákonitosť“. Kriticky hodnotí jej filozofické východiská, ale oceňuje jej význam pre chápanie dieťaťa. Poukazuje však, že pre adlerovcov problémy človeka ostávajú viac otázkou psychologicky liečebnou, než pedagogickou, majú malý vhľad do problémov výchovy a života školy. Nemajú jasno v otázke vzťahu medzi terapiou, psychológiou a pedagogikou a majú slabý filozoficko-pedagogický základ. Sú to väčšinou lekári a výchova nie je problém liečby, preto má individuálna psychológia väčší význam pre špeciálnu a liečebnú pedagogiku. Ich pedagogika je vlastne špeciálnou liečebnou pedagogikou. „Výchova stáva sa im len otázkou liečby, nápravy ťaživých problémov jedinca, rozvíjanie schopností, vedomostí jedinca posudzujú len z hľadiska utilitárneho a mocenského. Ich doktríny nemôžeme prijať za základ pre filozofiu výchovy, vyučovania, vzdelania. Môžeme využiť len isté jednotlivosti“ (s. 119). Podľa neho individuálna psychológia A. Adlera neprispieva k riešeniu problémov, lebo zabudla vytvoriť „spoľahlivú filozofiu hodnôt“.

Pri nedostatku filozofie hodnôt, adlerovské učenie nemôže nám dať spoľahlivé výchovné smernice, ideály ale ani v životných procesoch ľudských nám nedáva metódy, na ktoré by sme sa mohli spoľahnúť pri výchove, nepodáva nám spoľahlivú techniku výchovy, veď pocity menejcennosti a kompenzácie sa zväčša vymykajú možnosti nášho účinného zásahu a ovládania (Čečetka, 1936a, s. 215).

„Celá náuka má korene, smernice i ciele psychiatrie a nie pedagogiky, hoci adlerovci význam pedagogiky veľmi zdôrazňujú“ (s. 207). Neuvedomujú si filozofické základy výchovy a neriešia správne ani otázku ľudského spoločenstva a sociálneho citu. Nejde im o príčinné vysvetlenie, ani sledovanie vývoja a premien duševných procesov, ale o apriórne ciele.

Na učiteľskej konferencii r. 1937 vyslovil J. Čečetka svoj názor na situáciu v recepcii zahraničnej pedagogiky na Slovensku a je značne kritický (Čečetka, 1937b, s. 69–70). Podľa neho svetová pedagogika prichádza na Slovensko najmä cez české krajiny, pričom tieto prúdy strácajú niektoré významné rysy, ale zato ostáva to, čo sa už osvedčilo. Slovensko pristupuje podľa neho k pedagogickým smerom rezervovane v dôsledku nedostatku potrebného počtu odborných pracovníkov. Nedokážte k nim zaujať vlastný postoj a uskutočniť z nich čo by bolo pre Slovensko primerané. Záujem učiteľov sa vzťahuje hlavne na metodiku a techniku vyučovania a výchovy, menej si všímajú ideové prúdy v zahraničnej pedagogike a práve tie si treba všímať, pretože pedagogika je vo veľkej miere aplikovanou filozofiou. Autor charakterizuje dva systémy – ruský, ktorý je zameraný na hospodársky rozvoj, a nemecký, ktorý je spiritualistický, ale orientovaný na vonkajšiu expanziu. Obe tieto ideológie považuje za extrémne. Pokiaľ ide o hlavné tendencie v pedagogickom mys-

lení rozoznáva sociologizujúce a psychologizujúce teórie. Pedagogika však nie je aplikovaná sociológia, ale má aj nadspoločenské ciele.

V diskusii o vzťahu tzv. objektivizujúceho smeru v psychológii a duchovednej orientácie zastáva Čečetka kritický postoj k „experimentovaniu po spôsobe prírodovednom“ (Čečetka, 1934, s. 5). Zastáva podobný názor ako ostatní kritici, že táto psychológia pomáhala pedagogike, ktorá sa opierala o psychológiu ako pomocnú vedu, zdokonaľovať spôsob vyučovania, a realizovať nové metódy. Ale súčasná spoločnosť vyžaduje osobnosť a individualitu. Proti intelektualizmu zdôrazňuje Čečetka morálne a kultúrne hodnoty, význam infantilných zážitkov a citového a vôľového života. Cieľom výchovy má byť harmonická, tvorivá bytosť. Žiada revíziu cieľov výchovy a priblíženie školy životu, uskutočnenie Komenského ideálu školy ako dielne ľudskosti.

J. Čečetka bol aj hlavným redaktorom časopisu „Dieťa“ (1935/1936), v ktorom spolu s A. Jurovským publikovali rad článkov pre rodičov a učiteľov zo všetkých oblastí výchovy, vrátane najmodernejších poznatkov psychológie o dieťati a jeho vývine a ukazujú ako z nich môže čerpať výchova a vzdelávanie doma aj v škole.

Ďalším pozitívnym faktom, ktorý prispieval k rozvoju pedagogického myslenia na Slovensku, bol vznik Školy vysokých štúdií pedagogických r. 1937 v Bratislave, kde sa konali prednášky z dejín pedagogiky, poskytovali poznatky o najdôležitejších smeroch pedagogického myslenia a ich súvislostiach so súčasnou pedagogickou teóriou a praxou, o sociálnej psychológii, didaktike, experimentálnej psychológii, o Freudovi, Adlerovi, štruktúrnej a detskej psychológii, školskom meraní a diagnostike a iných oblastiach pedagogiky. Úroveň pedagogického myslenia dvíhali aj české preklady prác významných svetových pedagógov, ktoré mali k dispozícii aj slovenskí čitatelia.

V rámci skúmania vplyvu a recepcie zahraničných koncepcií na pedagogiku na Slovensku musíme spomenúť aj postoje k psychoanalýze a jej aplikáciám vo výchove a terapii a v chápaní človeka a kultúry vôbec. Treba konštatovať, že psychoanalýza sa ani v pedagogike ani v humanitných vedách na Slovensku neetablovala a bola predmetom ostrej a neobjektívnej kritiky. Z niekoľkých autorov, ktorí sa k nej vyjadrili najmä v pedagogických časopisoch, môžeme uviesť A. Spesza, ktorý vo svojom článku označil freudizmus za „súhrn bludov“ a kritizuje psychoanalýzu najmä z hľadiska katolíckej vierouky a mravouky. Cituje pritom W. Sterna, že „Freudova psychoanalýza je v aplikácii na dieťa nielen vedeckým omylom, ale aj pedagogickým hriechom“ (Spesz, 1936/1937a, s. 16).

V práci *Psychoanalýza a kresťanstvo* označuje psychoanalýzu na nemorálnu, lebo „chce mládež vychovávať len na naturalistickom základe“ (Spesz, 1934, s. 124). Oceňuje, že psychoanalýza „uznáva význam detských zážitkov a ich vplyv na vývin charakteru a učí hlbšie poznávať psychické potreby“

Redaktor Wydawnictwa

Lucyna Sadko

Adiustacja językowo-stylistyczna

Gabriela Niemiec

Korekta

Józefa Kunicka-Synowiec

Skład i łamanie

Wojciech Wojewoda

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Redakcja: ul. Michałowskiego 9/2, 31-126 Kraków
tel. 12-663-23-81, 12-663-23-82, fax 12-663-23-83

Prezentowane w książce studia ze spotkań krakowsko-bratysławskich dotyczą istotnych faktów z teorii i historii wychowania na Słowacji i w Polsce.

Zdominowała je problematyka recepcji pedagogiki zachodniej i kierunków jej rozwoju na Słowacji w latach 1918–1938 (Milan Krankus), rozwój pedagogiki rodziny w obu krajach (Janina Kostkiewicz, Mária Potočárová) oraz humanistyczny i personalistyczny zarazem kierunek rozwoju uspołecznienia uczniów w systemie oświatowym współczesnej Słowacji (Ivan Podmanický). Uprzystępniane w kolejnych studiach fakty i refleksje z jednej strony świadczą o prężności rozwoju myślenia humanistycznego i społecznego w obu krajach, z drugiej zaś pokazują międzynarodową wspólnotę dyskursu pedagogicznego Europy Środkowej. Jak się bowiem okazuje, wiele inspiracji – dotyczących kierunków rozwoju pedagogiki w obu krajach – jest wspólnych. Do ich śledzenia, odkrywania i porównywania autorzy zapraszają wszystkich zainteresowanych. Pozostajemy z nadzieją, że dwujęzyczność pracy (ze względu na powszechne rozumienie języka naszych południowych sąsiadów) nie będzie przeszkodą dla potencjalnych Czytelników.

WYDAWNICTWO

UNIwersytetu
JAGIELLOŃSKIEGO

www.wuj.pl

ISBN 978-83-233-3999-1

9 78 83 23 33 99 9 1